

Türkiye’de Banka Performansı ve Reel Döviz Kurları İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı

The Relationship between Bank Performance and Real Exchange Rates in Turkey: ARDL Boundary Test Approach

Şehnaz Bakır YİĞİTBAŞ ^{ID}^a

^aÇanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ayvack Meslek Yüksekokulu, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Çanakkale, Türkiye.
sehnazbakir@comu.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Banka Performansı
Aktif Karlılığı
Reel Döviz Kurları
ARDL Sınır Testi

Gönderilme Tarihi 6 Ekim
2023

Revizyon Tarihi 11 Mart 2024

Kabul Tarihi 20 Mart 2024

Makale Kategorisi:

Araştırma Makalesi

Amaç - Bu araştırmanın amacı, reel efektif döviz kurlarının Türk Bankacılık Sektörü’nün performansı üzerindeki etkisini 2012:03-2023:03 dönemi aylık verilerini kullanarak ekonometrik olarak analiz etmektir.

Yöntem - Araştırmada ARDL yöntemi kullanılmıştır. Ekonometrik analizde banka performansını temsil eden Aktif Karlılığı (ROA) ve Özkaynak Karlılığı (ROE) olmak üzere iki değişken, döviz kurlarını temsil eden, enflasyon etkilerinden arındırılmış reel efektif döviz kuru (EXR) olmak üzere bir değişken kullanılmıştır. Bankacılık performansı ve döviz kurları arasındaki ilişkinin kısa ve uzun dönem analizleri Pesaran ve Shin (1999) ile Pesaran (2001) tarafından geliştirilen “Sınır Testi” yaklaşımı ile yapılmıştır.

Bulgular - Banka performansı ile reel döviz kurları arasında hem uzun dönem hem de kısa dönemde bir eşbütünlük ilişkisi bulunmaktadır. Türkiye’de reel döviz kurları, incelenen dönem itibarıyla banka performansını pozitif yönde etkilemektedir.

Tartışma - Döviz kuru oynaklığının bankaların sermaye getirileri üzerindeki etkisi ile ilgili teorik beklenti negatif yönündedir. Çalışmada döviz kuru değişkenini temsilen nominal değil, reel döviz kuru değişkeninin kullanılması bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. İncelenen dönem itibarıyla döviz kurlarının enflasyon oranlarının altında bir seyir izlediği ve bu nedenle enflasyon etkilerinden arındırılmış reel efektif kurun yıllar itibarıyla düştüğü gözlenmiştir. Dolayısıyla, enflasyon oranlarının altında kalan reel döviz kurları, bankaların performansını negatif değil pozitif yönde etkilemiştir.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Keywords:

Banking Performance
Return on Assets
Return on Equity
Real Exchange Rate
ARDL Bounds Test

Received 6 October 2023

Revised 11 March 2024

Accepted 20 March 2024

Article Classification:

Research Article

Purpose-The aim of this research is to econometrically analyze the effects of real effective exchange rates on the performance of the Turkish Banking Sector using monthly data for the period 2012:03-2023:03.

Design/methodology/approach - ARDL method was used in the research. In the econometric analysis, two variables, namely Return on Assets (ROA) and Return on Equity (ROE), representing bank performance, and one variable, the real effective exchange rate (EXR) adjusted for inflation effects, representing exchange rates, were used. Short and long-term analysis of the relationship between banking performance and exchange rates was made with the "Bounds Test" approach developed by Pesaran and Shin (1999) and Pesaran (2001).

Findings - There is a cointegration relationship between bank performance and real exchange rates in both the long term and short term. Real exchange rates in Turkey positively affect bank performance in the examined period.

Discussion - The theoretical expectation regarding the impact of exchange rate volatility on banks' capital returns is that this impact will be negative. However, in this study, the use of real exchange rate variable, not nominal, as the variable representing the exchange rate variable was effective in obtaining such a result. As of the examined period, it has been observed that exchange rates followed a course below the inflation rates and therefore the real effective exchange rate, adjusted for inflation effects, decreased over the years. Therefore, real exchange rates which below inflation rates affected the performance of banks positively rather than negatively.

Önerilen Atıf/Suggested Citation

Yiğitbaş, Ş. B. (2024). Türkiye’de Banka Performansı ve Reel Döviz Kurları İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 16 (1), 262-274.

1. Giriş

Döviz piyasası, dünyadaki en büyük finansal piyasalardan biridir. Özellikle, ticari bankalar ve yatırım bankaları döviz piyasasının en büyük oyuncularları oldukları için bu piyasadan en fazla etkilenen sektörler içerisinde yer almaktadır. Döviz piyasası, son yıllarda elektronik ödeme sisteminin gelişmesi ve uluslararası ticareti teşvik eden küreselleşmenin artmasıyla birlikte daha fazla önem kazanmaya başlamıştır (Moyo ve diğerleri, 2020:2). Döviz piyasasında arz ve talep her bir para biriminin fiyatını belirleyen temel güçlerdir. Bir ekonomide döviz kuru, yurtdışında fiyatlar genel seviyesini, uluslararası ticareti yapılan mal ve hizmetlerin kârlılığını, kaynak tahsisini ve yatırım kararlarını etkilemektedir. Bir ekonomide döviz kuru hareketleri dış şokları ve dengesizlikleri yansıtan önemli bir göstergedir. Benita ve Lauterbach (2004), döviz kurundaki dalgalanmaların ekonomiye yüksek enflasyon, verimlilik maliyeti ve bir firmanın ekonomik istikrarsızlığı şeklinde yansıtıldığını belirtmişlerdir.

Döviz kurundaki dalgalanma, yatırımcıların yatırım fırsatlarını değerlendirmekle ilgili alacakları kararlarda önemli bir rol oynamaktadır. Döviz kurlarındaki değişimler, bir işletmenin hisse senedi değerini ve nakit akışını etkileyen önemli finansal ve ekonomik faktörler arasında yer almaktadır. Joseph (2002), hem çıktı hem de girdi fiyatı üzerindeki döviz kuru etkisinin, firmaların değerini ve uluslararası rekabet gücünü doğrudan etkilediğini belirtmektedir. Döviz kuru hareketleri, dış şokları ve dengesizlikleri yansıttığı için özellikle gelişmekte olan ekonomilerde istikrarlı finansal sistem için son derece önemli olan kritik bir göstergedir. Döviz kuru artışı, üretim maliyetleri ve emtia fiyatlarının yükselmesine yol açarken, bankacılık finansmanına olan ihtiyacı artırır. Döviz kuru artışı aynı zamanda ekonomide belirsizliği artırır, bankalarda artan kredi riski nedeniyle takipteki krediler sorununu şiddetlendiren ekonomik sonuçlar üzerinde olumsuz bir etki yaratır, bankaların döviz yükümlülükleri ve bankacılık faaliyetlerinin kârlılığını etkilediği için bankaların performansını doğrudan etkiler. Dolaylı olarak, döviz kuru artışı, mudilerin ve borç alanların davranışlarını etkilediği için bankacılık riskini ve performansını olumsuz etkiler. Öte yandan, firmaların ürünlerinin tedarik zinciri süreci döviz kuru hareketlerinden etkilenmektedir. Herhangi bir firma için kur dalgalanmalarının seviyesi hakkındaki belirsizlik, firmanın faaliyetlerini etkileyebilecek bir risk türüdür. Bankalar, döviz oynaklığı nedeniyle işlem riski, çevrim riski, kredi riski, faiz oranı riski ve enflasyon riski gibi çeşitli risklere maruz kalmakta ve dolayısıyla bankaların kârlılığını azaltmaktadır.

Döviz fiyatlarındaki dalgalanma, 1970'lerde sabit döviz kurlarından vazgeçilmesiyle başlamıştır (Rose, 2000). Bu döneme kadar finansal sermayenin uluslararası hareketliliği üzerindeki kısıtlamalar nedeniyle döviz kurlarının parasal yaklaşım vurgusundan daha çok uluslararası ticaret hareketliliğini vurgulamak daha yaygın bir yaklaşım olmuştur. Döviz kurlarındaki değişikliklerin uluslararası ticaret dengesizliklerini gidermede önemli bir rol üstleneceği; cari ticaret fazlası veren ülkelerin para birimlerinin değer kazanması, ticaret açığı veren ülkelerin ise para birimlerinin değer kaybetmesi sonucu uluslararası nispi fiyatlarda değişikliklere yol açmasıyla ticaret dengesizliğini ortadan kaldıracığı düşünülmektedir.

Ancak, son yıllarda bu mekanizmanın basit bir şekilde çalışmadığı ortaya çıktı. Özellikle, finansal serbestleşmeyle birlikte finansal varlıkların uluslararası hareketliliği sonucu ortaya çıkan etkinin uluslararası ticaret hareketliliğinin döviz kurları üzerinde yarattığı etkiyi gölgede bıraktığı gözlenmektedir. Artık, günümüzde döviz kurlarının sadece ihracat ve ithalat üzerinde yaratacağı rekabet etkileri değil, aynı zamanda işletmelerin nakit akışları ve hisse senedi getirileri üzerinde yaratacağı finansal etkiler de önemli ölçüde dikkate alınmaktadır. Bu nedenle bankalar da dahil olmak üzere tüm işletmelerde döviz kuru riski yönetimine artan bir önem verilmekte ve döviz ağırlıklı nakit akışlarını beklenmedik döviz kuru hareketlerinden korumak için yabancı para türevleri ve diğer riskten korunma araçları yaygın olarak kullanılmaktadır.

Birçok ülkede dalgalı döviz kuru rejiminin benimsenmesi, uluslararası ticaret ve sermaye hareketlerinin hızla yaygınlaşması döviz kurlarında oynaklığın artmasına neden olmuştur. Lee (2010), döviz kurlarının yükselmesi ile ulusal para biriminin değer kaybının firmaların hisse senedi performansının artmasına yol açabileceğini, çünkü bu değer kaybının daha ucuz ihracata ve dolayısıyla daha fazla emtia talebine neden olabileceğini ve artan satışların da hisse fiyatı nedeniyle artan nakit akışları ve kârlara yol açabileceğini ortaya koymuştur. Aynı zamanda kredilerdeki faiz maliyetinin artması, nakit akışlarında azalmaya ve sonuç olarak hisse senedi talebinde artışa ve hisse senedi fiyatlarının yükselmesine yol açabilmektedir. Borsa endeksindeki bir artış, yabancı yatırımcıları o borsadaki hisseleri çeşitlendirmeye itecek ve bu da yatırımcıların kendi para biriminin değer kazanmasına yardımcı olan ulusal para birimini talep etmesine yol açacaktır (Khan, 2019).

Dolayısıyla, döviz kurlarındaki hareketlilik hem makroekonomi üzerinde yarattığı etkiler hem de işletmelerin nakit akışı ve hisse senedi fiyatları üzerinde yarattığı etkiler yoluyla bankaların performansını etkilemektedir. Döviz kurlarındaki dalgalanma ise bankaların aracılık işlemlerini etkilediği için bankaların kârlılık düzeylerini kontrol eden motive edici bir faktördür (Moyo ve diğerleri, 2020:2). Bir ekonomide finansal piyasaların istikrarı ve sağlamlığı göz önüne alındığında, bankacılık sektöründe istikrarlı bir büyüme patikasının sürekliliği önem kazanmaktadır. Banka performansını ölçmek amacıyla banka bilançolarının varlık ve kaynak kalemlerine dayalı rasyolardan elde edilen temel göstergeler; makroekonomideki istikrarı, enflasyon ve döviz kurlarındaki dinamikleri içermektedir.

Bankalarda en önemli risklerinden biri kur riskidir. Döviz kuru oynaklığı, bankanın varlık değeri, yükümlülükler, gelir tahminini ve bunlarla ilgili maliyetleri etkilediği için banka performansını da etkilemektedir. Türkiye’de döviz kuru dalgalanmaları, Türkiye ekonomisini olumsuz etkileyen, Türk lirasının değer kaybı dönemleri ile karakterize edilmektedir. 2001 krizinden sonra Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının yürürlüğe girmesiyle birlikte kurların önemli oranda düştüğü –örneğin 2008 yılında dolar kuru 1,30 seviyesindedir- bir sürece girilirken, bu düşüş trendinin 2013 yılından sonra bozulduğu ve kurlarda bir yükseliş trendine girildiği yeni bir sürece başlangıç yapılmıştır. Kurlardaki yükseliş özellikle 2018 yılından sonra devam etmiş ve 2018 yılında 6,89 TL olan dolar kuru 2023 yılında 25 seviyelerinin üzerine çıkmış ve bu dönemden itibaren enflasyon oranları da hızla artmıştır.

Türkiye’de bankalar döviz kuru hareketlerinden önemli ölçüde etkilenmektedirler. Türkiye’de bankaların finansal sistemin temelini oluşturması, yatırımın finansmanında ve ulusal hasılanın büyümesinde belirleyici bir rol oynaması nedeniyle banka performansının döviz kuru hareketlerinden etkilenme düzeyini ortaya koymak önemlidir. Bu araştırmanın amacı; Türk Bankacılık Sektörünün performansı ve reel döviz kurları arasındaki ilişkiyi ekonometrik olarak analiz etmektir. Araştırmanın hipotezi, Türkiye’de döviz kurundaki değişiklerin bankacılık performansı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğudur. Ancak, Türkiye’de nominal döviz kurları ile reel döviz kuru arasında artan enflasyon oranlarından dolayı önemli bir fark oluştuğu için enflasyon etkilerinden arındırılmış reel döviz kuruna odaklanılmıştır. Özellikle, 2016 yılından itibaren Türkiye’de döviz kurlarında yaşanan volatilité ve Türkiye ekonomisinin temel dinamiklerindeki değişimler bu konunun önemini ortaya koymaktadır. Literatürde döviz kurunun makroekonomik etkileri sıklıkla incelenirken, döviz kuru ve enflasyon oranı gibi değişkenlerin banka performansına etkisi üzerine araştırmalar daha azdır. 2016 yılından itibaren döviz kurları, enflasyon ve banka performansı ilişkilerini analiz eden araştırmaların yetersizliği nedeniyle, bu araştırmanın bu konudaki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Banka büyüklüklerinin genellikle toplam aktif veya toplam mevduat ile ölçüldüğü göz önüne alındığında banka performansının ölçümünde yaygın olarak kullanılan aktif ve özkaynak kârlılığı rasyoları temel göstergeler olarak bu çalışmada kullanılmıştır. Döviz kuru göstergesi olarak; reel efektif döviz kuru değişkeni kullanılmış ve enflasyon etkisinden arındırılmış döviz kurlarının banka performansı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Makalenin takip eden 2. kısımda banka performansının ölçümüne ilişkin kavramsal çerçeve hakkında bilgi verilmekte, 3. kısımda literatür özeti sunulmakta, 4. kısımda ampirik çerçeve ve ekonometrik modele, 5. kısımda ampirik bulgulara yer verilmekte ve 6. kısımda sonuç yer almaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve: Banka Performansının Ölçümü

Banka performansının ölçülmesinde beş temel ölçüt bulunmaktadır. Bunlar; kâr marjı (profit margin / PM), net faiz marjı (net interest margin / NIM), fiyat farkı (spread / S), aktiflerden sağlanan getiri (return on assets / ROA) ve öz kaynaklardan sağlanan getiri (return on equity / ROE) dir. Literatürde banka performansı tipik olarak aktif kârlılığı (ROA), özkaynak kârlılığı (ROE) ve net faiz marjı (NFM) ile ifade edilmekte (Athanasoglou, vd., 2008) ve birçok ampirik çalışmada bu göstergeler kullanılmaktadır

Faiz marjı; gelir getiren aktiflerden sağlanan faiz gelirleriyle pasiflere ödenecek faiz giderleri arasındaki farktır. Banka yönetiminin gelir-gider bağlamında banka performansına ilişkin tam bir fikir edinebilmesi için gelir-gider performansının kazanç getiren aktifler temelinde araştırılması gerekir. Bunun ölçütü net faiz marjıdır. Net faiz marjı (NIM), faiz gelirleri (interest incomes) ile faiz giderleri (interest expenses) arasındaki farkın kazanç getiren aktiflere (earning assets) bölünmesiyle hesaplanabilir (Kolb ve Rodriguez, 1996:364-365). Bankanın gelir getiren aktifleri kabaca üçe ayrılmaktadır: Kredi portföyü, menkul değerler portföyü ve ücret ile komisyon geliri kazandıran bankacılık hizmetleri. Net faiz marjının artmasının, bankanın kârlılığının da

artmasına yol açacağı açıktır. Bu kârlılık ölçütlerinin her biri, bankanın operasyonel başarısının farklı bir ölçütüdür. Kâr marjı ise, bankanın her 1 TL'lik işlem gelirlerinden ne kadar kâr elde ettiğini gösterir.

Banka performansının ölçülmesinde en yaygın kullanılan iki temel gösterge; aktiflerden sağlanan getiri (return on assets / ROA) ve öz kaynaklardan sağlanan getiri (return on equity / ROE) dir. ROA, banka kârlılığının genel ölçüsüdür ve bankanın kârlılık üretmek için fon getiri kaynaklarından gelir elde etmeyi başarabilme becerisini göstermektedir. Bankalar gibi finansal kuruluşların ve diğer finansal kurumların kârlılık düzeyini artırması önemlidir. Bankaların toplam aktifleri üzerinden elde ettikleri kârı da göstermektedir. ROE, net kârın özkaynaklara oranıdır. ROA ve ROE banka hissedarlarının yatırdıkları her 1 TL'ye karşı ne kadar getiri sağladıklarını ifade etmektedir. ROA, bankanın toplam aktiflerinin getirisini ve ROE'de banka hissedarlarının yatırımlarından sağladıkları getiriyi ortaya koyar ve sırasıyla;

$ROA = \text{Net Gelir} / \text{Toplam Aktifler}$

$ROE = \text{Net Gelir} / \text{Toplam Özkaynaklar}$

şeklinde hesaplanır.

ROE, bir şirket tarafından üretilen hisse senetlerinden elde edilen kâr düzeyini ölçmeyi vurgular ve bankacılık sektöründe merkezi bir performans ölçüsüdür (Moussu ve Petit-Romec, 2017:95). ROA'nın finansal alanda faaliyet gösteren ya da göstermeyen kurum veya şirket tarafından gerçekleştirilen operasyonel faaliyetlerden elde edilen kârı ölçme olasılığı daha yüksektir.

3. Literatür

Bir şirketin daha yüksek kâr elde etmesinde yönetim gibi iç faktörler önemli bir rol oynar. Öte yandan, şirket dışından kaynaklanan makroekonomik koşullar da şirketin performansını etkilemede önemli bir role sahiptir. Bugüne kadar birçok çalışma, birçok ülkede banka kârlılığını hangi faktörlerin belirlediğini araştırmıştır. Staikouras ve Geoffrey (2004), Avrupa'daki bankaların kârlılığının ve performansının sadece yönetim performansından değil, aynı zamanda makroekonomik koşullardan da etkilendiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, Avrupa'da bankacılık sistemindeki pazar payı, bankanın kârlılık performansının yapısı ile pozitif bir ilişkiye sahiptir.

Literatürde döviz kurunun makroekonomik etkileri sıklıkla incelenirken, döviz kuru ve enflasyon oranı gibi değişkenlerin banka performansına etkisi üzerine araştırmalar daha azdır. Uluslararası bankacılıkta döviz işlemleri merkezi bir role sahiptir. Bankaların finansal aracılıktaki merkezi rolü nedeniyle bankalar, döviz piyasasından büyük ölçüde etkilenmektedir. Lambe (2015) döviz kuru dalgalanmalarının bankaların performansı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Islam & Nishiyama (2016) enflasyonun banka kârlılığı üzerinde olumlu etkisinin olduğunu ortaya koymuştur.

Bir ekonomide benimsenen döviz kuru rejimi, döviz kuru hareketliliğinin banka kredileri ve banka performansları üzerinde yaratacağı etkileri farklılaştıracaktır. Fischer, sermaye transferi kanalına dayalı olarak reel döviz kurunun kredi büyümesi üzerinde önemli etkileri olduğunu ileri sürülmüştür (Hagen ve Siedschlag, 2010). Sabit döviz kuru rejiminde döviz kuru oynaklığı kredi büyümesine yol açmaktadır. (Megood ve diğerleri, 2014). Sabit döviz kuru rejiminin uygulandığı ülkelerde döviz kurundaki artışlar, ticarete konu olmayan emtiaların nispi fiyatını yükseltir ve merkez bankalarının nominal döviz kurunu istikrara kavuşturmak için döviz piyasasına yaptığı müdahaleler ile kredi talebini artırır. Döviz kurunun esnek olduğu ülkelerde kur oynaklığının kredi büyümesine yol açması daha az olasıdır. Montiel ve Reinhart'ın (2001) sabit döviz kuru rejiminde bankaların bu döviz kuru rejimini dış borçlanma için bir garanti olarak değerlendirebileceklerini ve daha fazla dış kaynak arayabileceklerini öne sürmektedir. Döviz kuru yükseldikçe bankaların döviz borçları da artar ve yükselen döviz kuru ortamında, döviz kredisini geri ödemede daha az istekli olmasına yol açar.

Döviz kurunun farklı ekonomik endeksler, bankaların kârı ve bankacılık işlemlerinin getirileri üzerindeki etkisini inceleyen çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Goodman (1982), "Bankaların döviz işlemleri" başlıklı makalesinde, bankalarda döviz kuru davranışları ve portföy yönetimlerine ilişkin kararların eş zamanlı olarak alındığı banka maksimum kârını incelemiştir. Bu modele göre, bankaların döviz pozisyonlarını belirlemeleri ve ödenmiş sermayelerini, mevduatlarını ve yükümlülüklerini pozisyonlarıyla orantılı olarak tutmaları gerekmektedir. Babazadeh ve Farokhnejad (2012), İran'da döviz kurunun banka kârının önemli bir belirleyicisi

olduğunu bulmuştur. Kiganda (2014), Kenya'da reel GSYİH, enflasyon ve döviz kuru gibi makroekonomik değişkenlerin bankaların kârlılığını etkilediği sonucuna varmıştır.

Bankalarda en önemli bankacılık risklerinden biri kur riskidir. Döviz kuru oynaklığı, bankanın varlık değerini, yükümlülüklerini, gelir tahminini ve bunlarla ilgili maliyetleri etkilediği için banka performansını da etkilemektedir. Bankaların kazançlarının, maliyetlerinin ve kârlılığının döviz kuru değişikliklerinden doğrudan etkilendiği konusunda iktisatçılar arasında bir konsensüs vardır. Döviz kurunun farklı ekonomik endeksler, bankaların kârı ve bankacılık işlemlerinin getirileri üzerindeki etkisini inceleyen çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Ammer ve Brunner (1994) döviz pozisyonu tutmanın banka kârları üzerinde önemli bir etkisinin olmayacağını, diğer taraftan döviz kuru değişimlerini kesin olarak tahmin edecek sistematik bir mekanizma olmadığını belirtmişlerdir. Demirci-Kunt ve Detragiache (1998), gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde bankacılık krizlerinin belirleyicilerini incelemek için yaptıkları araştırmada döviz kurundaki düşüşün bankaların kârlılığını üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını tespit etmişlerdir.

Chi ve diğerleri (2010) döviz kurlarının Avustralya bankalarının hisse senedi performansı üzerindeki etkisini 1997-2007 dönemi içi araştırdıkları makalelerinde bankalarının hisse senedi performansı ile döviz kuru arasında anlamlı bir ilişki olmadığını bulmuşlardır. Babazadeh ve Farokhnejad (2012), İran'da döviz kurunun banka kârının önemli bir belirleyicisi olduğunu bulmuştur. Babazadeh ve Farokhnejad (2012), döviz kurlarındaki kısa ve uzun vadeli değişimlerin bankaların kârları üzerindeki etkisini kısa ve uzun vadeli hata düzeltme modeli kullanarak incelemişler ve döviz kuru oynaklığının kısa vadeli döviz getirileri üzerindeki etkisinin, uzun vadeli etkisinden daha fazla olduğunu göstermişlerdir. Kiganda (2014), Kenya'da reel GSYİH, enflasyon ve döviz kuru gibi makroekonomik değişkenlerin bankaların kârlılığını etkilediği sonucuna varmıştır. Taiwo ve Adesola (2013), Nijerya bankalarının döviz kurlarındaki oynaklığı ve performansını (kredi zararının toplam avanslara oranı) incelemişler döviz kuru oynaklığının, yüksek batık kredi seviyesi nedeniyle borç verenlerin kredileri yönetme kabiliyetini olumsuz yönde etkileyebileceğini tespit etmişlerdir. Kemisola ve diğerleri (2016), Nijerya'da döviz kuru oynaklığının bankacılık performansını araştırdıkları ampirik çalışmalarında döviz kuru oynaklığının banka kârlılığı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermişlerdir.

Manyok (2016), Güney Sudan'daki ticari bankaların finansal performansı üzerindeki döviz değişkenliği oranı arasındaki ilişkiyi altı aylık verileri kullanarak 2006'dan 2015'e kadar incelemiş ve döviz kuru değişkenliği ile finansal performans arasında zayıf bir negatif ilişki bulmuştur. Keshtgar ve diğerleri (2019), 2006-2017 dönemindeki döviz kuru dalgalanmalarıyla ilişkisini belirlemek için İran'daki finansal döngülerle olan ilişkisini incelemişlerdir. Bu amaçla, gözlenmeyen bileşenlere sahip yapısal zaman serileri modelini ve Kalman filtresini ve ayrıca maksimum olabilirlik yöntemini kullanmışlardır; döviz kuru dalgalanmalarının finansal döngüye doğru bir nedenselliğin olduğunu ve döviz kuru dalgalanmalarının finansal istikrarsızlığa yol açtığını tespit etmişlerdir.

Debelle (2011) Avustralya'da döviz piyasasında yüksek frekanslı alım satımının etkilerini araştırmış ve dövizde algoritmik ve yüksek frekanslı alım satımdaki büyümenin küresel döviz piyasasının hem yapısı hem de işleyişi için önemli etkiler yarattığını tespit etmiştir. Sekmen (2011), döviz kuru oynaklığının Amerika Birleşik Devletleri hisse senedi getirilerini nasıl etkilediğini incelemiş ve hisse senedi getirilerinin döviz kuru değişimlerinden olumsuz etkilendiğini ortaya koymuştur. Koları ve diğerleri (2008) hisse senedi getirilerinin belirsiz olduğunu ve kur riskine karşı çok hassas olduğunu, Pilinkus ve Boguslauskas (2009), döviz kurunun kısa dönemde hisse senedi getirileri ile ilişkisinin olduğunu belirtmişlerdir.

Kasman ve diğerleri (2011), OLS ve GARCH modellerini kullanarak Türkiye'de faiz oranı ve döviz kuru volatilitesinin banka hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini incelemişler; faiz oranı ve döviz kurundaki değişikliklerin banka hisse senedi getirileri üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermişlerdir. Özçelebi (2018), 10 OECD ülkesi için döviz kuru oynaklığının finansal ve makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini PVar modelini kullanarak araştırmışlar ve varyans ayrıştırmasında döviz kuru oynaklığının faiz oranlarında değişikliğe yol açtığını ve döviz kuru oynaklığının enflasyon üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermiştir. Zeyneloğlu (2017), Şubat 2000 ve Kasım - Aralık 2016 dönemi Türk bankacılık sektörü için döviz kurları ile bankacılık davranışı arasındaki ilişkiyi incelemiş; 2000 yılında döviz kurlarındaki ani yükselişin bankacılık faaliyetleri üzerinde önemli rol oynadığını ancak 2016 yılında bu etkinin sınırlı kaldığını tespit etmiştir. Kılıcı (2019), takipteki krediler ile döviz kuru arasındaki ilişkiyi,

2008/01– 2008/12 dönemine ait aylık veriler ile Fourier ADL modeli kullanılarak incelemiş; döviz kuru ile takipteki krediler arasında uzun dönem bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Gökçe ve Sarıtaş (2017), 39 özel sermayeli bankanın bilanço kalemleri ile dolar kuru arasındaki ilişkiyi incelemişler; döviz kurlarındaki değişmelerin bankaların bilanço kalemlerinde değişime neden olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Yelghi (2020) 2007-2016 yıllar arası aylık kur verileri ile net faiz marjı, aktif getirisi ve öz kaynak getirisi gibi bankacılık sistemi temelli verileri kapsayan bir örneklem analizi yapmış ve Türk bankacılık sektörü için kurlar ile bankacılık sisteminin performansı arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı bulgusuna ulaşmıştır. Kur artışlarının bankacılık sektörünün performansını etkilememesi nedeniyle sektörün kur riskine karşı dayanıklı olduğu sonucuna varılmıştır.

4. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada ekonometrik analiz için bankacılık performansını temsil eden iki değişken, döviz kurunu temsil eden bir değişken kullanılmıştır. Banka performansı değişkenleri ROA ve ROE'dir. Döviz kuru değişkeni ise reel efektif döviz kuru (EXR)'dur ve nominal efektif kurun ülkeler arasındaki görece fiyat veya maliyet farklarıyla düzeltilmiş halidir. EXR, ülkeler arasındaki görece fiyat veya maliyet gelişimi hakkında bilgi içermekte ve dolayısıyla ekonomilerin rekabet güçlerinin değerlendirilmesinde kullanılan anahtar makroekonomik göstergelerden biri olarak kabul edilmektedir (Saygılı ve diğerleri, 2010).

Banka performansının döviz kuru ile ilişkisinin belirlenebilmesi için Pesaran ve Shin (1999) ile Pesaran ve diğerleri (2001) tarafından geliştirilen gecikmesi dağıtılmış otoregresif modellere dayanan ARDL (autoregressive distributed lag) "Sınır Testi" yaklaşımı uygulanmıştır. Sınır testi yaklaşımının klasik eşbütünlüşme yöntemlerine göre en önemli avantajı, değişkenlerin sıfırinci I(0) veya birinci dereceden I(1) bütünlüşme olmalarına bakılmaksızın, değişkenler arasındaki eşbütünlüşme ilişkisinin belirlenebilmesidir. Ayrıca sınır testi gözlem sayısının az olduğu durumlarda güvenilir sonuçlar verebilmektedir.

ARDL sınır testi yaklaşımında ilk olarak kısıtsız hata düzeltme modeli (unrestricted conditional error-correction model-UECM) olarak adlandırılan ve değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını belirleyen model kurulmaktadır. Kısıtsız hata düzeltme modelinin (UECM) bu çalışmaya uyarlanmış şekli aşağıdaki gibidir:

$$\Delta ROA_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta ROA_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \Delta EXR_{t-i} + \alpha_3 ROA_{t-1} + \alpha_4 EXR_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$\Delta ROE_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \Delta ROE_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \Delta EXR_{t-i} + \alpha_3 ROE_{t-1} + \alpha_4 EXR_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Sınır testinde değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmadığı (1) ve (2) nolu denklemde yer alan ROA_{t-1} , ROE_{t-1} ve EXR_{t-1} değişkenlerinin katsayılarına sıfır kısıtı getirilerek aynı anda sıfırdan farklı olup olmadıklarının testi yapılır. Wald kısıt testine göre, sıfır hipotezi eşbütünlüşme olmadığı ($H_0 : \alpha_3 = \alpha_4 = 0$), alternatif hipotez ise uzun dönemli ilişki olduğu ($H_0 : \alpha_3 \neq \alpha_4 \neq 0$) şeklinde kurulur. ($H_0 : \alpha_3 = \alpha_4 = 0$) hipotezi F testi ile sınanır. Eğer hesaplanan F istatistiği kritik değer üst sınırını aşarsa sıfır hipotezi reddedilerek değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu kabul edilir. Ters durumda, hesaplanan F istatistiği alt kritik değerden küçükse değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olmadığına karar verilir. Hesaplanan F istatistik değerinin alt ve üst sınır değerleri arasında yer alması halinde ise değişkenler arasında ilişkinin varlığı belirsiz olmaktadır.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli bir ilişki belirlendikten sonra, kısa ve uzun dönem ARDL modeli tahmin edilir. Bu çalışmaya uyarlanmış uzun dönem ARDL modeli aşağıdaki gibidir:

$$ROA_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} ROA_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} EXR_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$ROE_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} ROE_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} EXR_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4)$$

Modelde yer alan değişkenlere ilişkin gecikme uzunluğu Akaike (AIC) ya da Schwarz (SC) kriteri kullanılarak seçilebilmektedir. Akaike (AIC) ya da Schwarz (SC) kriterlerinden birinin en küçük değer aldığı gecikme uzunluğu en uygun gecikme uzunluğu olarak belirlenir.

Kısa dönem ARDL modeli ise aşağıdaki gibidir:

$$\Delta ROA = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} ROA_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} EXR_{t-i} + \delta EC_{t-1} + \varepsilon_t \quad (5)$$

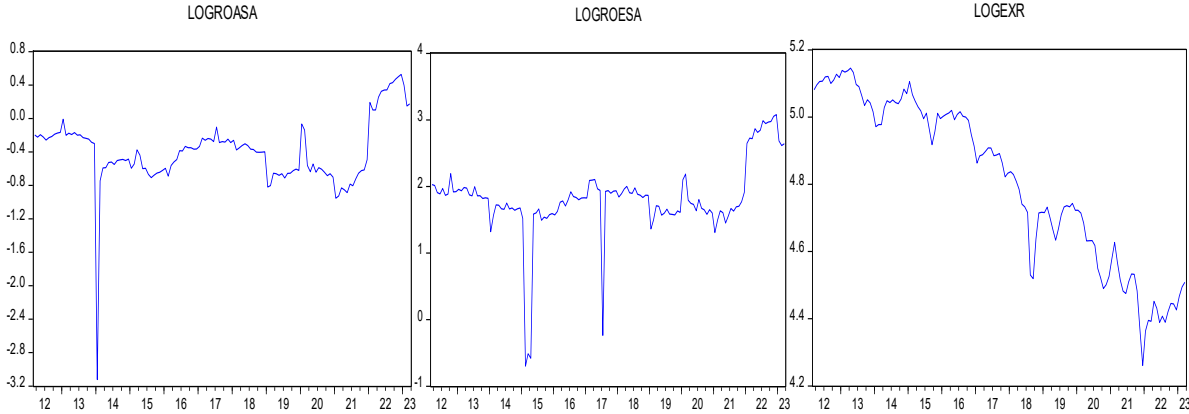
$$\Delta ROE = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} ROE_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} EXR_{t-i} + \delta EC_{t-1} + \varepsilon_t \quad (6)$$

(5) ve (6) nolu denklemde EC_{t-1} değişkeni uzun dönem ARDL modelinden elde edilen hata terimi serisinin bir dönem önceki değeridir. Bu değişkene ait δ parametresi kısa dönemdeki dengesizliğin ne kadarının uzun dönemde düzeleceğini göstermektedir. δ parametresinin işaretinin negatif olması, kısa dönemde meydana gelen sapmaların uzun dönem denge değerlerine yaklaşacağını, pozitif olması durumunda ise serilerin uzun dönem denge değerlerinden uzaklaşacağını göstermektedir.

5. Verilerin Analizi

Araştırmada, 2012:03-2023:03 dönemine ait aylık veriler kullanılmıştır. Banka performansı değişkenlerinden Aktif Kârlılığı (ROA); Net kâr / aktif toplam oranı ile elde edilmekte ve banka varlıklarının kâr yaratmada ne kadar etkin olduğunu göstermektedir. Diğer değişken ise Özkaynak Kârlılığı (ROE); Net kâr / öz kaynak oranı ile elde edilmektedir. Banka sahiplerinin yatırdıkları sermayenin ne kadar verimli kullanıldığını göstermektedir. ROA ve ROE serileri BDDK'dan alınmış ve normal dağılım göstermediği için logaritmik olarak dönüştürülmüştür. Bu serilerde anlamlı mevsimsel değişimler görülmüş ve hareketli ortalamalar yöntemiyle mevsimsel etkilerden arındırılmıştır. FRED (Federal Reserve Economic Data) den alınan EXR serisinin de benzer şekilde logaritması alınmıştır. Değişkenlere ait grafiklere aşağıda yer verilmektedir.

Grafik 1. ROA, ROE ve EXR Serisi

Değişkenlerin durağanlık düzeylerinin belirlenmesinde ADF (Genişletilmiş Dickey-Fuller) ve PP (Phillips-Perron) birim kök testleri kullanılmıştır. ADF ve PP birim kök testi sonuçları Tablo 1'de verilmiştir. Tablo 1'de de görüldüğü üzere ROA ve ROE değişkenleri hem ADF hem de PP testlerinde düzey değerlerinde durağan I(0) iken, EXR değişkeni birinci dereceden I(1) durağandır. Her iki değişkenin de I(2) ve daha büyük bir düzeyden durağan değişkenler olmadığı görülmektedir. Bu durumda ARDL sınır testi yaklaşımı uygulanabilmektedir.

Tablo 1. Birim Kök Testi

Değişkenler	Test	Düzye		Birinci Fark	
		Sabit	Sabit ve Trendli	Sabit	Sabit ve Trendli
Aktif Kârlılığı	ADF ist.	-3.49*	-3.62**		
	PP ist.	-5.58*	-5.70*		
Özkaynak Kârlılığı	ADF ist.	-4.31*	-4.73*		
	PP ist.	-4.31*	4.61*		

Reel Kur	ADF ist.	0.77	4.21*	-9.04*	-9.00*
	PP ist.	0.54	-3.27***	-8.81*	-8.76*

*, **, ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

ARDL sınır testi yaklaşımında ilk olarak, değişkenlerin uzun dönemli ilişkisinin varlığını sınamak amacıyla kısıtsız hata düzeltme modeli tahmin edilmiştir. Bu model için en uygun gecikme uzunluğu Kamas ve Joyce (1993) yöntemine göre; en büyük gecikme uzunluğundan başlayıp, AIC veya SC kriterlerinden birinin en küçük değere sahip olduğu gecikme uzunluğu en uygun gecikme uzunluğu olarak belirlenir. Modeldeki veriler aylık olarak yer aldığından dolayı en fazla 8 gecikme verilmiş ve Schwartz Bayesian Criteria'ya (SBC) göre uygun gecikme seçilmiştir. Bu gecikme uzunluğunda, bağımlı değişkenin gecikmeli değeri de yer aldığından Breusch-pagan Lagrange Çarpanı (LM) istatistiği kullanılmış, otokorelasyon sorununa rastlanmamıştır (Trend değişkeni anlamsız çıktığı için, modelde trend değişkenine yer verilmemiştir).

Tablo 2a'da, ROA değişkeninin bağımlı değişken olarak alındığı sınır testi sonuçları görülmektedir. ROA ve ROE ile EXR arasındaki uzun dönemli ilişkisinin varlığını sına amacıyla hesaplanan F istatistik değeri ve Pesaran, Shin ve Smith (2001)'den elde edilen alt ve üst sınır değerleri görülmektedir.

Tablo 2a: Sınır Testi Sonuçları

k*	F istatistiği	Kritik Değerler (%5 Anlamlılık Düzeyi)	
1	6.749100	Alt Sınır (I0)	Üst Sınır (I1)
		4.94	5.73

* k bağımsız değişken sayısını göstermektedir.

Sınır testinden elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde (Tablo 2a), ROA ile EXR arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmadığını ileri süren $H_0: \alpha_3 = \alpha_4 = 0$ hipotezi reddedilmektedir. Regresyon sabitinin bulunduğu, trend değişkeninin bulunmadığı kısıtsız hata modelinde hesaplanan F istatistik değeri % 5 anlamlılık düzeyinde alt sınır I0 ve üst sınır I1 değerinden büyük olduğu için değişkenler arasında uzun dönem ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Hesaplanan F test istatistik değeri (6.74), üst kritik değerden daha büyüktür). Dolayısıyla değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olmadığını gösteren temel hipotez reddedilecektir. Elde edilen bulgulara göre, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır. Diğer bir ifadeyle aktif kârlılığı ve reel döviz kuru serileri eşbütünleşiktir.

Tablo 2b: Sınır Testi Sonuçları

k*	F istatistiği	Kritik Değerler (%5 Anlamlılık Düzeyi)	
1	12.97715	Alt Sınır (I0)	Üst Sınır (I1)
		4.94	5.73

* k bağımsız değişken sayısını göstermektedir.

Sınır testinden elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde (Tablo 2b), ROE ile EXR arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmadığını ileri süren $H_0: \alpha_3 = \alpha_4 = 0$ hipotezi reddedilmektedir. Regresyon sabitinin bulunduğu, trend değişkeninin bulunmadığı kısıtsız hata modelinde hesaplanan F istatistik değeri % 5 anlamlılık düzeyinde alt sınır I0 ve üst sınır I1 değerinden büyük olduğu için değişkenler arasında uzun dönem ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle özkaynak kârlılığı ve reel döviz kuru serileri eşbütünleşiktir.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkisinin analizi için kullanılan ARDL modelinde en uygun gecikme uzunluğu ROA değişkeni için 3, EXR değişkeni için ise 0 olarak belirlenmiştir. Gecikme uzunluğunun tespitinde SC kriteri esas alınmıştır. Tahmin edilen ARDL (3,0) modelinde trend değişkeni istatistiksel olarak anlamsız olduğu için trend değişkeni modele katılmamıştır. ARDL (3,0) modeline ait tahmin sonuçları Tablo 3a'da gösterilmektedir.

Tablo 3a : ARDL Modeli (3 0) Tahmin Sonuçları ve Uzun Dönem Katsayıları

Parametreler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	p
LOGROASA(-1)	0.394152	0.086177	4.573748	0.0000
LOGROASA(-2)	0.196110	0.091619	2.140494	0.0343
LOGROASA(-3)	0.199305	0.087436	2.279446	0.0243
EXR	1.861948	0.747450	2.491068	0.0140
C	-0.071118	0.040252	-1.766832	0.0797

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin analizi için kullanılan ikinci ARDL modelinde en uygun gecikme uzunluğu ROA değişkeni için 3, EXR değişkeni için ise 0 olarak belirlenmiştir. Gecikme uzunluğunun tespitinde SC kriteri esas alınmıştır. Tahmin edilen ARDL (3,0) modelinde trend değişkeni istatistiksel olarak anlamsız olduğu için trend değişkeni modele katılmamıştır. ARDL (3,0) modeline ait tahmin sonuçları Tablo 3b’da gösterilmektedir.

Tablo 3b : ARDL Modeli (1 0) Tahmin Sonuçları ve Uzun Dönem Katsayıları

Parametreler	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	p
C	0.733839	0.058631	12.51618	0.0000
LOGROESA(-1)*	2.432789	0.949173	2.563063	0.0115
EXR**	0.498251	0.111597	4.464744	0.0000

Uzun dönem ARDL(3,0) ve ARDL(1,0) modellerine ait tahmin sonuçları incelendiğinde ROA ve EXR değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve ROA değişkenine ait katsayının pozitif işaretli olması nedeniyle uzun dönemde bankaların aktif kârlılığı ve döviz kurları arasında teorik beklentilerle uyumlu olmayan pozitif bir ilişkinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde, ARDL(1,0) modelinde ROE değişkenine ait katsayının pozitif işaretli olması nedeniyle uzun dönemde bankaların özkaynak kârlılığı ve döviz kurları arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmektedir.

Bankacılık performansı değişkenleri ile reel döviz kurları arasında uzun dönemde ilişkisi belirlendikten sonra değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkisinin tespiti amacıyla uzun dönem denge modelinde olduğu gibi Pesaran vd. (2001) tarafından önerilen ARDL modeli esas alınmıştır. Kısa dönem modelinin tahmininde (5) ve (6) nolu denklem kullanılmıştır. Modelde değişkenlerin gecikme uzunluğunun belirlenmesinde, uzun dönem ARDL modelinin belirlenmesinde olduğu gibi Kamas ve Joyce (1993) tarafından belirlenen yöntem kullanılmış ve AIC kriterine göre gecikme uzunluğu tespit edilmiştir.

Her iki modelin kısa dönem dinamikleri değerlendirildiğinde Hata Düzeltme Katsayıları (ECM(-1)) sırasıyla -0.210432 ve -0.266161 olmak üzere istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Bu durum uyarlanma sürecinin çok hızlı olduğunu ifade etmektedir. ECM(-1) katsayısının negatif ve anlamlı olması eşbütünleşme ilişkisini de desteklemektedir. Hata düzeltme modelindeki hata terimi katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması ele alınan dönemdeki sapmaların hızla düzeltilmekte olduğunu göstermektedir. Bu katsayı her iki model için de sırasıyla, 0.210 ve 0.266 olarak bulunmuştur. Bu katsayılar, herhangi bir şok veya olağanüstü bir etkinin ortaya çıkması durumunda bu etkinin bir sonraki yılda % 21 ve % 26 hızla giderildiğini veya düzeltildiğini göstermektedir. Bir başka deyişle uzun dönem dengesine oldukça hızlı bir şekilde dönülmektedir. Kısa dönem modellerinde elde edilen sonuçlara göre değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olması, bankacılık performansı ve döviz kurları arasında kısa dönemde bir ilişki olduğunu göstermektedir. ECT_{t-1} değişkeninin katsayısının negatif olması istatistiksel beklentilerle uyumludur.

6. Sonuç ve Tartışma

Türkiye’deki ticari bankaların performans düzeyi ile döviz kurları arasındaki ilişkinin araştırıldığı bu çalışmada banka performansını temsilen bankaların aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE)

değişkenleri, döviz kurunu temsilen ise enflasyon etkilerinden arındırılan reel döviz kuru (EXR) değişkeni kullanılmış ve bu değişkenlere ait serilerin durağanlık özelliklerinden dolayı ARDL sınır testi yaklaşımı benimsenmiştir. Böylelikle, değişkenler arasında hem uzun dönem hem kısa dönem ilişki incelenmiştir. Ekonometrik modelin tahmin sonuçları, Türkiye’de döviz kuru hareketlerinin bankacılık performansını incelenen dönem itibariyle negatif yönde etkilemediği tam tersine pozitif yönde etkilediği ve bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. 2007-2016 yılları arasında aylık kur verileri ile net faiz marjı, aktif getirisi ve öz kaynak getirisi ilişkisini analiz eden Yelghi (2020) de benzer şekilde, kur artışlarının bankacılık sektörünün performansını olumsuz yönde etkilemediği bulgusuna ulaşmış ve bunu sektörün kur riskine karşı dayanıklı olmasına dayandırmıştır. Yelghi (2020) çalışmasından farklı olarak bu çalışmada kurlar ile bankacılık sisteminin performansı arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bulgular arasındaki farklılıklar, analiz yapılan döneme göre değişkenlik gösterebilmektedir. Örneğin, Zeyneloğlu (2017), Şubat 2000 ve Kasım – Aralık 2016 dönemi Türk bankacılık sektörü için döviz kurları ile bankacılık davranışı arasındaki ilişkiyi incelerken; 2000 yılında döviz kurlarındaki ani yükselişin bankacılık faaliyetleri üzerinde önemli rol oynadığını ancak 2016 yılında bu etkinin sınırlı kaldığını tespit etmiştir.

Literatürde, döviz kuru oynaklığının banka performansını olumsuz yönde etkilediği yönünde bir konsensus vardır. Teorik beklentiler de bu yöndedir. Yani, döviz kuru oynaklığının bankaların sermaye getirileri üzerindeki etkisi ile ilgili teorik beklenti negatif olması yönündedir. Döviz kuru oynaklığı, bankacılık sistemine çeşitli riskler getirdiği için bankaların kârlılığını azaltmaktadır. Banka likidite endeksi ne kadar yüksek ve kâr oranı ne kadar yüksekse, sermaye getiri oranı da o kadar yüksek olmaktadır. Ancak, bu araştırmanın sonuçları teorik beklentilerle uyumlu değildir. Bunun en önemli nedeni, ekonometrik analizde döviz kuru değişkenini temsil eden değişken olarak nominal döviz kurunun değil enflasyon etkilerinden arındırılmış reel efektif döviz kurunun kullanılmasıdır. İncelenen dönem itibariyle Türkiye’de enflasyon oranlarının artan bir seyir izlemesi nedeniyle reel kurların, nominal kurların oldukça altında kalması (Bkz. EK-1) bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Nitekim, enflasyon etkilerinden arındırılmış reel efektif kurun yıllar itibariyle düştüğü gözlenmektedir. Dolayısıyla, döviz kurları bankaların performansını negatif değil pozitif yönde etkilemiştir.

Enflasyon oranının altında kalan kur artışları ve faiz oranlarının bankacılık sektöründe kredi/mevduat oranı üzerinde pozitif bir etki yaratacağı bilinmektedir. Diğer taraftan, Aizenman ve Lee (2010) belirttiği gibi, döviz kurlarının yükselmesi ile ulusal para birimi değer kaybederken, ekonomide daha ucuz ihracat ve dolayısıyla daha fazla emtia talebi, firmaların hisse senedi performansını artırır ve satışların ve hisse fiyatlarının artması, nakit akışları ve kârlarda da artışa yol açar. Çalışmadan elde edilen bulguların bu temelde değerlendirilmesi mümkündür. Nitekim, Türkiye’de enflasyon oranlarının hızla yükseldiği son yıllarda borsaya olan ilginin artmasıyla özel sektör işletmelerinin hisselerinde ve banka endekslerinde de hızlı yükselişler olmuştur. Dolayısıyla, bu yükselişler, banka aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığında artışa yol açmış ve bu ise banka performans göstergelerine pozitif yönde yansımıştır. Bu sonuç, bankaların döviz kuru riskini azaltmak için herhangi bir yöntem kullanmaması anlamına gelmemektedir. Türk Bankacılık Sektörü, 2001 krizinden sonra risk yönetimi açısından güçlendirilmiştir. Başta “hedging” olmak üzere döviz kuru riskini azaltma yöntemlerinin birçoğu vadeli işlem piyasasında kullanılmaktadır. Dolayısıyla, bu piyasaların gelişmesi, bankacılık sektörünün döviz kuru riskine karşı daha güçlü olmasını sağlayacaktır. Özellikle, döviz kuru riskine duyarlı işlemler üzerinde kısıtlayıcı düzenlemelerin yapılması, Basel III standartlarına uyum sürecinin hızlandırılması önemlidir. Ancak, bir ekonomide makroekonomik gelişmeler ve yapısal sorunlar, bankacılık faaliyetlerini büyük oranda etkilemektedir. O nedenle, bankalardaki döviz riskini azaltmanın en sağlam yöntemi, makroekonomik sorunların çözümü için uygulanacak güçlü iktisat politikalarıdır. Bu, aynı zamanda bankaların esas faaliyet konusu olan “aracılık işlevi” nin güçlenmesinde büyük yararlar sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aizenman, J. & Lee, J. (2010). Real Exchange Rate, Mercantilism and the Learning by Doing Externality, *Pacific Economic Review*, 15(3), 324-335.
- Ammer, J. & Brunner, A.D. (1997). Are Banks Market Timers or Market Makers? Explaining Foreign Exchange Trading Profits, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 7(1), 43-60.

- Athanasoglou, P.P., Brissimis, S. N. & Delis, M.D. (2008). Bank-Specific, Industry-Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability. *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, 18, 121-136.
- Babazadeh, M. & Farrokhnejad, F. (2012). Effects of Short-run and Long-run Changes in Foreign Exchange Rates on Banks' Profit, *International Journal of Business and Management*, 7(17), 70-77.
- Benita, G. & Lauterbach, B. (2004). Policy Factors and Exchange Rate Volatility: Panel Data Verses a Specific Country Analysis, Research Unit. *Foreign Exchange Activity Department, Bank of Israel, Jerusalem*.
- Brissimis, S. N., Hondroyiannis, G., Papazoglou, C., Tsaveas, N. T., & Vasardani M. A. (2010). Current Account Determinants and External Sustainability in Periods of Structural Change. *European Central Bank, Working Paper Series*, No: 1243.
- Calderon, C., Chong, A. & Loayza, N. (2000). Determinants of Current Account Deficit in Developing Countries, *Policy Research Working Paper Series*, No: 2398, The World Bank.
- Chi, J., Tripe, D. & Young, M. (2010). Do exchange Rates Affect the Stock Performance of Australian Banks?, *International Journal of Banking and Finance (IJBF)*, 7 (1), 35-50.
- Chinn, M. & Prasad, E. S. (2000). Medium-Term Determinants of Current Accounts in Industrial and Developing Countries: An Empirical Exploration, *NBER Working Paper*, No: 7581.
- Clark, L. (2000). The External Current Account in Macroeconomic Adjustment Process in Turkey, Princeton University The Woodrow Wilson School's Graduate Policy Workshop.
- DeBelle, G (2011). Collateral, Funding and Liquidity. Conference on Systemic Risk, Basel III, Financial Stability and Regulation, Sydney, 28 June.
- Demirguc-Kunt, A. & Detragiache, E. (1998). The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries, *IMF Staff Papers*, 45(1).
- Goodman, J. B. (1982). The Politics of Central Bank Independence, *Comparative Politics*, 23(3), 329-349.
- Gökçe, A. & Sarıtaş, H., (2017). Döviz Kurlarındaki Değişmelerin Türkiye'deki Özel Sermayeli Bankaların Bilançoları Üzerine Etkiler, *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, 28, 1-18.
- Hagen, J von & Siedschlag I. (2010). Managing Capital Flows: Experiences from Central and Eastern Europe. In: Kawai M., Lamberte M. B (Eds): *Managing capital flows: The search for a framework*, pp. 192–216. Edward Elgar Publishing.
- Islam, M. S. & Nishiyama, S. I. (2016). The Determinants of Bank Profitability: Dynamic Panel Evidence from South Asian Countries, *Journal of Applied Finance & Banking*, 6(3), 1-6.
- Joseph, N. L. (2002). Modelling the Impacts of Interest Rate and Exchange Rate Changes on UK Stock Returns, Derivatives Use. *Trading & Regulation*, 7(4), 306-323.
- Kamas, L. & Joyce, J. (1993). Money, Income and Prices under Exchange Rates: Evidence from Causality Tests and VARs, *Journal of Macroeconomics*, 15(4), 747-768.
- Kasman, S., Vardar, G. & Tunç, G., (2011). The Impact of Interest Rate and Exchange Rate Volatility on Bank's Stock Returns and Volatility: Evidence from Turkey, *Economic Modelling*, 28, 1328-1334.
- Kemisola, O., Ademola, O., Olamide, J., & Moses, O. (2016). Exchange Rate Volatility and Banks Performance: Evidence from Nigeria, *IARD International Journal of Economics and Business Management*, 2(4), 1-11.
- Keshtgar, N., Pahlavani, M. & Mirjalili, S. H. (2020). The Impact of Exchange Rate volatility on Banking Performance (case of Iran). *Econ Stor Open Access Articles and Book Chapters*, ZBW - Leibniz Information Centre for Economics, 39-56.
- Khan A., Salman A., & Khan, M. A. (2019). Is Exchange Rate Effect Trade Balance in Pakistan? Evidence Based on J- Curve, *International Journal of Economic Sciences, International Institute of Social and Economic Sciences*, 8(2), 60-79.
- Kılıcı, E. N. (2019). Türkiye Makro-Finansal Görünümüne İlişkin Bir Değerlendirme ve Reel Kur-Geri Dönmeyen Krediler İlişkisine Yönelik Bir Analiz, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları*, 7(3), 23-37.
- Kiganda, E. O. (2014). Effect of Macroeconomic Factors on Commercial Banks Profitability in Kenya: Case of Equity Bank Limited. *Journal of Economic and Sustainable Development*, 5(2), 46-56.

- King, R. G & Levine, R. (1993). Finance and Growth, Schumpeter Might Be Right, Country Economics Department The World Bank, February 1993, WPS. 1083.
- Kolb, R.W. & Rodriguez, R.J. (1996). Financial Institutions, Cambridge-Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Kolari, J. W., Moorman, T. C. & Sorescu, S. M. (2008). Foreign Exchange Risk and the Cross-Section of Stock Returns, *Journal of International Money and Finance*, 27(7), 1074-1097.
- Lambe, I. (2015). Assessing the Impact of Exchange Rate Risk on Banks Performance in Nigeria, *Journal of Economics and Sustainable Development*, 6(6), 1-13.
- Manyok, A.J. (2016). Effects of Exchange Rate Fluctuations on Financial Performance of Commercial Banks in South Sudan, Thesis, University of Nairobi.
- Martin, P. & Rey, H. (2004). Financial Super-markets: Size Matters for Asset Trade, Forthcoming, *Journal of International Economics*, 64, 335-361.
- Montiel, P.J. & Reinhart, C. M. (2001). The Dynamics of Capital Movements to Emerging Economies during the 1990s, in S. GriffithJones, M.F. Montes and A. Nasution (editors), Short-Term Capital Flows and Economic Crises, New York, Oxford University Press, 3-28.
- Moyo, D. & Tursoy, T. (2020). Impact of Inflation and Exchange Rate on the Financial Performance of Commercial Banks in South Africa, *MPRA Paper 101383*.
- Moussu, C. & Petit-Romec, A. (2017). ROE in Banks: Performance or Risk Measure? Evidence from Financial Crises. *Finance*, 2017, 38(2), 95-133.
- Oguzhan, O. (2018). Impacts of Exchange Rate Volatility on Macroeconomic and Financial Variables: Empirical Evidence from PVAR Modeling. Chapters, in: Vito Bobek (ed.), Trade and Global Market, IntechOpen.
- Pilinkus, D. & Boguslauskas, V. (2009). The Short-Run Relationship between Stock Market Prices and Macroeconomic Variables in Lithuania: An Application of the Impulse Response Function, *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 66, 1-9.
- Pesaran, M.H. and Shin, Y. (1999) An Autoregressive Distributed Lag Modeling Approach to Cointegration Analysis. In: Strom, S., Ed., *Econometrics and Economic Theory in the 20th Century: The Ragnar Frisch Centennial Symposium*, Cambridge University Press, Cambridge, Chapter 11.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. & Smith, R. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationship. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Rogg, C. S. (2000). The Impact of Access to Credit on The Saving Behavior of Microentrepreneurs. Evidence from 3 Latin Ameriken Countries, Inter-American Development Bank, April 2000.
- Rose, A. K. (2000). One Money, One Market: The Effect of Common Currencies on Trade, *Economic Policy, CEPR/CES/MSH*, 15(30), 08-45.
- Rousseau, P. L. & Wachtel, P. (2000). Inflation, Financial Development and Growth, *Economic Theory, Dynamics and Markets: Essay in Honor of Ryuzo Sato*, Edited by T. Negishi, R. Ramachandran and K. Mino, Kluwer.
- Saygılı H., Saygılı M., Yılmaz G., Türkiye İçin Yeni Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri, TCMB Çalışma Tebliği No: 10/12, 2010.
- Sekmen, F. (2011). Exchange Rate Volatility and Stock Returns for the U.S, *African Journal of Business Management*, 5(22), 9659-9664.
- Staikouras, C.K.-Wood & Geoffrey. E. (2004). The Determinants of European Bank Profitability, *International Business-Economics Research Journal* , 3 (6), 57-68.
- Taiwo, O. & Adesola, O. A. (2013). Exchange Rate Volatility and Bank Performance in Nigeria, *Asian Economic and Financial Review*, 3, 178-185.
- Yelghi, A. (2020). Döviz Kurlarının Bankacılık Sektörünün Performansı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği (2007-2016), *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 69-87.
- Zeyneloğlu, İ. (2017). Banka Davranışları ve Döviz Kuru, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54(634), 27-39.

EK-1: 2012-2023 Dönemi Türkiye’de Nominal ve Reel Kur ile Banka Performansı Göstergeleri

